

10. НИАБ в Минске. Фонд 311. – Оп. 1. – Д. 31. Ведомости о заработной плате рабочим по предприятиям Минской губернии за 1904 г. и переписка с отделом промышленности Мин-ва торговли и промышленности и владельцами предприятий об эвакуации имущества, оборудования и т.д. 1905 – 1917 гг.
11. НИАБ в Минске. Фонд 311. – Оп. 1. – Д. 50. Переписка с владельцами предприятий и учреждениями о предоставлении сведений о среднем поденном заработке чернорабочего и сведений о заработке рабочих по предприятиям. 1912–1916 гг.
12. НИАБ в Минске. Фонд 295. – Оп. 1. – Д. 8643. Дело об аресте рабочих гребневой фабрики Шмерлинга гор. Минска за нанесение побоев французским рабочим этой фабрики. 1914 г.
13. НИАБ в Минске. Фонд 1. – Оп. 1. – Д. 4836. Описание недвижимых имуществ 19-го квартала г. Минска. 1910 г.
14. Рындзюнский, П. Г. Крестьяне и город в капиталистической России второй половины XIX века (Взаимоотношение города и деревни в социально-экономическом строе России) / П. Г. Рындзюнский. – Москва : Наука, 1983. – 272 с.
15. НИАБ в Минске. Фонд 2496. – Оп. 1. – Д. 826. Ведомости о справочных ценах на продовольственные, канцтовары, текстильные изделия в 1892 г.
16. НИАБ в Минске. Фонд 325. – Оп. 1. – Д. 424. Ведомость о справочных ценах на продовольствие и фураж по другим губерниям России. 1912 – 1913 гг.
17. НИАБ в Минске. Фонд 347. – Оп. 1. – Д. 11а. Дело с перепиской по государственному квартирному налогу. 1894 г.
18. Города России в 1910 г. / Центральный статистический комитет М.В.Д. – Санкт-Петербург : Типо-лит. Ныркина, 1914. – 1200 с.

УДК 800.9.92

МАШЫННЫ (ЭЛЕКТРОННЫ) ПЕРАКЛАД ТЭКСТАЎ

Студ. Верас Ю.В.. ст. выкл. Лебедзева С.В.

УА «Віцебскі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт»

Каштоўнасць і функцыянальная значнасць перакладу несумненна вялікая. Перакладны тэкст знаёміць чытача (альбо слухача), які не ведае мовы арыгінала, з тэкстам. Пераклады прыметна ўплываюць на ўспрыманне мовы, у якую ўваходзяць, узбагачаюць яе ідэйна-тэматычна і жанрава-стылістычна, становяцца адным з элементаў нацыянальнага літаратурнага кантэксту. Пераклад тэкстаў – з’ява складаная і шматгранная, якая ўключае ў сябе шырокі спектр навуковых праблем, асобныя аспекты якіх могуць быць прадметам даследавання розных навук.

Ва ўмовах развіцця інфармацыйных тэхналогій і росту аб’ёмаў даступнай карыстальнікам тэкставай інфармацыі ў электронным выглядзе ўсё больш актуальным становіцца пытанне машыннага перакладу з адной мовы на другую. Ажыццяўленне перакладу камп’ютарам – складаная, аднак цікавая навуковая задача. Комплекснасць і складанасць мадэліравання камп’ютарам перакладу заключаецца ў тым, што пераклад як від моўнай дзейнасці закранае ўсе ўзроўні мовы. Усё ўзрастаючая роля самой практыкі перакладу ў сучасным свеце з’яўляецца неабходнай умовай забеспячэння міжмоўнай камунікацыі, аб’ём якой узрастае з кожным годам. Іншыя спосабы пераадолення моўных бар’ераў на шляху камунікацыі – распрацоўка альбо прыняцце адзінай мовы, а таксама вывучэнне замежных моў – не могуць параўнацца з перакладам па свёй эфектыўнасці. З гэтага пункту гледжання можна сцвярджаць, што альтэрнатывы перакладу няма, так што распрацоўка якасных і высокапрадукцыйных сістэм машыннага перакладу садзейнічае вырашэнню важнейшых сацыяльна-гуманітарных задач.

Актуальнасць даследавання абумоўлена не толькі высокай сацыяльна-культурнай значнасцю перакладу, але і неадаследаванасцю праблемы машыннага беларуска-рускага перакладу тэкстаў. У Беларусі, дзе праца па рэалізацыі камп’ютарнай формы існавання

нацыянальнай мовы пачалася адносна нядаўна, фактычна ўсе праблемы апрацоўкі тэкстаў на беларускай мове рашаюцца ўпершыню. Напрыклад, праблема правільнага і дарэчнага выбару перакладных эквівалентаў для слоў і словазлучэнняў зыходнага тэксту. Важна мець на ўвазе, што найменні паняццяў у тэкстах часцей за ўсё абазначаюцца не асобнымі словамі, а словазлучэннямі, і пры перакладзе тэкстаў з адной мовы на другую ў якасці асноўных адзінак сэнсу патрэбна выкарыстоўваць перш за ўсё не асобныя словы, а ўстойлівыя злучэнні, што выражаюць паняцці, адносіны паміж паняццямі і тыповыя сітуацыі. Асобныя словы таксама могуць выкарыстоўвацца, але толькі ў тых выпадках, калі пераклад не ўдаецца зрабіць з дапамогай злучэння слоў. Нявырашанай на сёння перакладнага эквіваленту. У першую чаргу гэта датычыцца машынных перакладаў на беларускую мову навуковых і мастацкіх тэкстаў.

Эфектыўнасць сістэмы машыннага перакладу тэкстаў з адной мовы на другую ў значнай ступені залежыць ад таго, наколькі ў іх улічваюцца аб'ектыўныя законы функцыянавання мовы і мыслення. На жаль, гэтыя законы пакуль што яшчэ недастаткова вывучаны.

Варта адзначыць, што ў змест тэрміна «машыны пераклад» уваходзіць уяўленне аб тым, што галоўную, большую частку працы па перакладзе і знаходжанні перакладных эквівалентаў і перакладных адпаведнікаў машына бярэ на сябе, пакідаючы чалавеку толькі кантроль і выпраўленне памылак.

Сістэмы аўтаматызаванага беларуска-рускі-беларускага перакладу яшчэ практычна не распрацаваны. Найбольш вядомай і даступнай некамерцыйнаму карыстальніку з'яўляецца праграма «Белазар». Гэта першы ў гісторыі перакладчык тэкстаў з беларускай мовы на рускую, і наадварот. Асноўныя магчымасці гэтай праграмы наступныя:

а) двухбаковы пераклад; праграма дазваляе выконваць двухбаковы пераклад тэкстаў – з беларускай мовы на рускую, і наадварот, пры гэтым пры дабаўленні перакладу таго ці іншага слова ў адзін слоўнік (напрыклад, беларуска-рускі) аўтаматычна пераклад гэтага слова дабаўляецца і ў другі – руска-беларускі;

б) пераклад кароткіх выказаў; праграма можа перакладаць слова адной мовы ў словазлучэнне другой мовы, і наадварот, а таксама можна перакладаць словазлучэнне ў словазлучэнне;

в) інтэлектуальная карэкціроўка перакладу; пры неабходнасці праграма можа ўнесці карэкціроўку ў пераклад, каб дасягнуць большага дапасавання слоў у сказе;

г) аўтаматычнае пераклучэнне раскладак клавятуры; усюды, дзе ёсць такая неабходнасць, рэалізавана аўтаматычнае пераклучэнне раскладак клавятуры з рускай мовы на беларускую, і наадварот;

д) скорасць працы; праграма стваралася з тым разлікам, каб паскорыць усе аперацыі, якія ў ёй можна выконваць: ад унясення новых слоў у слоўнікі – да атрымання гатовага перакладу;

е) арфаграфічны аналіз; уключаны ў праграму арфаграфічны аналізатар тэксту дазваляе выяўляць найбольш распаўсюджаныя памылкі ў беларускай мове, а таксама словы з магчымымі памылкамі; арфаграфічны кантроль дапоўнены модулем частотнага аналізу літараспалучэнняў для беларускай і рускай моў, што значна павышае якасць выяўлення магчымых памылак у тэкстах;

ж) падтрымка лацініцы; праграма валодае абмежаванай падтрымкай беларускай лацініцы; ёсць магчымасць імпартаваць тэкст, напісаны лацінай, для рэдагавання ў праграме, а потым можна экспартаваць яго ў лацініцу.

Пераклад фразеалагічных адзінак уяўляе сабой адну з самых складаных і цікавых праблем, што распрацоўваецца ў рамках сучаснай тэорыі перакладу. Цяжкасці перакладу фразеалагічных адзінак тлумачацца складанасцю іх семантычнай структуры. Фразеалагізмы – гэта своеасаблівыя «мікратэксты», якія ўключаюць у сябе разнастайную інфармацыю пра аб'екты рэчаіснасці. Яны не толькі называюць прадметы рэчаіснасці, але

і перадаюць інфармацыю пра псіхаэмацыянальнае становішча гаворачага і пра яго эмацыянальныя адносіны да прадмета гутаркі.

Супаставіўшы беларускамоўны тэкст паэмы «Новая зямля» Я. Коласа і яе рускі пераклад, выкананы калектывам перакладчыкаў (С. Городецкий, М. Исаковский, Е. Мозолькова, П. Радимова, П. Семынин), можна адзначыць, што перакладчыкі паэмы карыстаюцца рознымі спосабамі перадачы фразеалагізмаў. Сярод іх назавём наступныя:

Фразеалагічны пераклад (зыходны фразеалагізм перакладаецца фразеалагічным адпаведнікам у мове перакладу):

1. Перадача фразеалагізма фразеалагізмам.

Нефразеалагічны пераклад:

2. «Даслоўная» перадача (калькаванне).

3. Апісальная перадача фразеалагізмаў – тлумачэнне значэння слова свабоднымі канструкцыямі.

4. Лексічны пераклад – пераклад фразеалагічнай адзінкі з дапамогай аднаго слова.

5. Няма адпаведніка ў рускім перакладзе.

Для прыкладу разгледзім пераклад, атрыманы пры дапамозе сістэмы машыннага перакладу «Белазар», і параўнаем яго з перакладам, які прапануе калектыў перакладчыкаў.

Бел. Трапіць у тон – рус. угодить.

Тэкст арыгінала	Варыянт перакладчыкаў	Варыянт машыннага перакладу
...Алесь падзячан добрай маме, Бо маці ў тон яму трапляе І на катоў вину ўскладае.... (Колас 2002, с. 160)	...Алесь наш благодарен маме, Что хорошо так угодила И на котов вину свалила.... (Колас 2002, с. 435)	Александр падзячан хорошей маме, Ведь мать в тонн ему попадает И на котов вину возлагает....

Бел. Даць рады – рус. помочь

Тэкст арыгінала	Варыянт перакладчыкаў	Варыянт машыннага перакладу
...А бацька, страшны, поўны злосці, Алеся лупіць без літосці; А маці рады даць не можа – Так моцна бацька абурывае.... (Колас 2002, с. 163)	...А батька, красный от досады, Алеся лупит без пощады. И мать помочь сынку не может – Так сильно батька рассердился.... (Колас 2002, с.438)	А отец, страшный, полный злобы, Алеся лупить без литосці; А мать совладать не может – Да сильно отец возмутился....

Прааналізаваўшы гэты моўны матэрыял, трэба адзначыць, што дадзеная перакладная сістэма зарыентавана ў асноўным на паслоўны пераклад, пераклад у літаральным сэнсе. Зразумела, гаварыць пра паўнацэнны пераклад тэксту з пазіцыі семантыкі тут не прыходзіцца, не разглядаючы пры гэтым і асаблівасці паэтычнага аспекту. Трэба таксама адзначыць, што ў дачыненні да мастацкага тэксту сістэма машыннага перакладу не здольна замяніць чалавека-перакладчыка, яна не дае паўнацэнных рэзультатаў і патрабуе прафесійнай вычыткі.

На наш погляд, перспектывы развіцця машыннага перакладу звязаны з далейшай распрацоўкай і паглыбленнем тэорыі і практыкі перакладу, як машыннага, так і "чалавечага". Для развіцця тэорыі неабходна ўлічваць вынікі супастаўляльнага мовазнаўства, агульнай тэорыі перакладу, тэорыі заканамерных адпаведнікаў, спосабаў прадстаўлення ведаў, аптымізацыі і ўдасканалення лінгвістычных алгарытмаў. Новыя і больш эфектыўныя слоўнікі з неабходнай слоўнікавай інфармацыяй, строга тэорыі тэрміналагізацыі лексікі, тэорыя і практыка працы з падмовай дапамогуць павысіць якасць перакладу лексічных адзінак. Фармальныя граматыкі, арыентаваныя на пераклад, дадуць магчымасць аптымізаваць алгарытмы знаходжання перакладных адпаведнікаў у дадзенай камунікатыўнай сітуацыі, якая можа быць апісана ў рамках адпаведных прыкладных тэорыяў прадстаўлення ведаў. Нарэшце, новыя магчымасці праграмавання і вылічальнай тэхнікі таксама будуць уносіць свой уклад у дасканаленне далейшай тэорыі і практыкі машыннага перакладу.

УДК 940.53

ПАРТИЗАН ПЕРВОГО ЧАСА: ВАСИЛИЙ ЗАХАРОВИЧ КОРЖ

Студ. Свиркунов Е.Ю., доц. Радецкая В.Ф.

УО «Витебский государственный технологический университет»

Война – это трагическое явление, всегда приводящее к огромным людским жертвам и материальным потерям. Тяжелые испытания выпали на долю белорусского народа в годы Второй мировой и Великой Отечественной войн. Белорусы не покорились германским агрессорам, проявили мужество, преданность Родине, верность воинскому долгу и самопожертвование в борьбе за свободу и независимость Отечества.

Известным партизаном Беларуси является Василий Захарович Корж, который сыграл значимую роль в борьбе с немцами.

Хотелось бы процитировать слова боевого товарища Коржа, полковника Ильи Смирнова: "Вы не представляете себе всей глубины и масштаба личности этого человека! Когда мы говорим о трагическом июне 1941 года, то обычно вспоминаем таких организаторов партизанской борьбы и специальных операций на территории Белоруссии, как Орловский, Ваупшасов, Рабцевич, Озмитель, Неклюдов и многих других. И это верно. Но если за спиной перечисленных мной чекистов стояли страна и могучее ведомство, то за спиной Коржа в тот критический момент никого, кроме его земляков, не было! Почувствуйте разницу!.." Немного из довоенной жизни. Родился 1 (13) января 1899 года в деревне Хоростов в семье крестьянина. В 1921 – 1925 годах В.З. Корж воевал в партизанском отряде К.П. Орловского, действовавшем в Западной Белоруссии. После перебрался в БССР. Период 1925 – 1937 годов был определен военно-политическим руководством СССР как подготовка к партизанской войне на своей территории против иностранных агрессоров. Этот план представил Ф.Э. Дзержинский 18 февраля 1925 г. В нём предлагалось создавать на случай войны строго законспирированные небольшие группы с необходимым вооружением. Это был некий прообраз того, что сейчас определяется как территориальная оборона. В это время Василий Захарович был председателем колхозов в районах Минского округа, однако каждый год проходил военную спецподготовку в связи с этой программой. А уже с 15 мая 1931 года его отозвали на постоянную работу в НКВД по специальной работе. После этого он должен был возглавить один из партизанских отрядов в Слуцке, но не довелось к сожалению... так как к 1937 году этот план свернули. А зря, ведь заранее подготовленные партизанские отряды в сжатые сроки должны были конспиративно формироваться в случае угрозы вторжения агрессора.

В 1938 году, когда Корж ненадолго приехал в Слуцк, последовал его арест "по разнарядке" местными органами НКВД. Полтора месяца провел Василий Захарович в тюремной камере. При Лаврентии Берии был освобожден. И до войны Корж работал директо-